

ПРОТОКОЛ

засідання науково-експертної екологічної ради при Запорізькій обласній
державній адміністрації

«Екологічний стан малих річок міста Запоріжжя»

05.06.2025

м. Запоріжжя

№ 7

Засідання проводилось у форматі відеоконференції за допомогою додатку ZOOM

Головуючий – Олександр КАЗАНЦЕВ

Секретар – Тетяна ТИХОМИРОВА

Список присутніх додається.

Порядок денний:

1. Екологічний стан малих річок міста Запоріжжя.
2. Дослідження екологічного стану річки Суха Московка.
3. Дослідження екологічного стану річки Мокра та штучної водойми в парку «Дубовий гай».
4. Обговорення пропозицій щодо покращення екологічного стану малих річок.

Із вступним словом виступив Олександр КАЗАНЦЕВ – заступник голови Екологічної ради, т.в.о. директора Департаменту захисту довкілля Запорізької облдержадміністрації, який зазначив, що після підриву Каховської ГЕС в 2023 році та осушення Каховського водосховища, гідрологічний режим малих річок міста Запоріжжя зазнав значних змін. Зауважив, що на сьогодні, всі малі річки м. Запоріжжя стали маловодними і потребують дбайливого та ощадливого до них ставлення, в зв'язку з цим запропонував розглянути на черговому засіданні науково-експертної екологічної ради при Запорізькій обласній державній адміністрації (далі – Екологічна рада) питання відповідно до порядку денного.

З питання першого порядку денного слухали:

Андрія КОМПАНІЙЦЯ – начальника управління економіки природокористування, відходами, біоресурсами та природно – заповідного фонду Департаменту захисту довкілля Запорізької обласної державної адміністрації, який повідомив, що місто Запоріжжя розташовано на обох берегах р. Дніпро. Крім річки Дніпро, гідрографічну мережу міста складають малі річки Мокра, Суха Московка, Верхня та Середня Хортиця, Кабиця, Капустянка, струмки та штучно створені водойми.

Зауважив, що екологічний стан малих річок міста Запоріжжя значною мірою залежить від антропогенного навантаження. Через низьку водність і самоочисну здатність вони вкрай чутливі до будь-яких втручань. Недбале ставлення до малих річок мешканців міста також погіршує ситуацію. Забудова прибережних смуг,

складування побутового сміття, пряме скидання стічних вод у русла річок сприяють погіршенню екологічного та санітарно – епідеміологічного стану малих річок.

Повідомив, що за інформацією Південно-Східного міжрегіонального сектору Держводагенства видано дозволи на скидання забруднюючих речовин із зворотними водами в малі річки м. Запоріжжя 34 суб'єктам господарювання.

Фактично, на сьогодні, скидання виробничих зворотних вод здійснюють близько 10 суб'єктів господарювання. Обсяги скидів зворотних вод до малих річок значно скоротилися, внаслідок скорочення або закриття виробництва через повномасштабну агресію з боку російської федерації.

Звернув увагу, що скидання зворотних вод до малих річок м. Запоріжжя здійснюється з дотриманням, встановленими дозволами на спеціальне водокористування, нормативам гранично допустимого скидання забруднюючих речовин.

Також зауважив, що на стан малих річок суттєво впливає неконтрольоване надходження по мережі міської дощової каналізації поверхневих стічних вод, що утворюються внаслідок випадіння атмосферних опадів на урбанізовану територію міста. В місті нараховується близько 50 випусків дощової каналізації у малі річки. Під час випадіння опадів разом із забруднюючими речовинами до малих річок потрапляє сміття, що змивається з прибережної смуги.

Повідомив, що з метою моніторингу за якістю зворотних вод та контролю якості води в контрольних створах водних об'єктів Департамент захисту довкілля облдержадміністрації підготував звернення до водокористувачів - суб'єктів господарювання, які мають діючі дозволи на скидання зворотних вод до річки Дніпро та малих річок міста Запоріжжя щодо надання на погодження Графіків контролю за якістю зворотних вод, що надходять до водних об'єктів.

З питання другого порядку денного слухали:

Тетяну ЖАВЖАРОВУ - члена Екологічної ради, виконавчого директора ГО «Екосенс», яка відзначила, що річки та водні басейни під час війни є одними з найбільш вразливими через забруднення.

Зауважила, що саме під час війни стало очевидно, що це можуть бути резервні джерела господарського водопостачання.

Розповіла про громадський моніторинг малих річок міста Запоріжжя, зокрема про річку Суха Московка.

Повідомила, що наразі річка Суха Московка є малопридатною для зрошення та риборозведення та має високе антропогенне забруднення. Верхів'я річки Суха Московка змінюється під впливом локальних змін клімату, антропогенної діяльності та посилення ґрунтово – гідрологічної посухи, зокрема після катастрофи на Каховській ГЕС.

Зауважила, що наразі гирло річки Суха Московка перебуває під високою загрозою ерозії, продовжуються обвали та руйнування берегів річки.

Щодо якості води, то в річці спостерігається збільшення вмісту сполук нітрогену, посилення евтрофікації індексу води, починаючи від верхніх до нижніх ділянок ріки.

Результати проведеного моніторингу вказали на те, що сильно впливає на якість води антропогенний фактор, що підтверджує нітратне дифузійне

забруднення (високий вміст амонію, нітрит та нітрат іону та падіння вмісту розчиненого кисню) від верху до низу річки.

Щодо небезпечних змін та процесів, звернула увагу на ерозійні процеси, що виникли через різке падіння рівня води ріки Суха Московка, які сформували новий каньйон гирла. Ця ділянка потребує першочергової уваги, вивчення та оцінки. Укоси нового каньйону гирла ріки Суха Московка потребують заходів із берегоукріплення та захисту від ерозії.

Також, довгостроковою проблемою екологічного стану є осушення штучних водойм парку Перемоги. За всіма ознаками на цій ділянці спостерігається ґрунтово – гідрологічна посуха.

Звернула увагу, що на ділянці ріки нижче проспекту Соборного виявлено інтенсивне засмічення берегової лінії та масиву вод. По всій ділянці сформовано «сміттєві острови».

Запропонувала рекомендації для підтримки та відновлення екологічного стану ріки Суха Московка. Пропозиції спрямовані на вжиття заходів з розчищення берегової лінії та облаштування бонових загород засмічення низини ріки Суха Московка; попередження ерозійних процесів берегу нового каньйону гирла ріки Суха Московка; штучного наповнення ставків у парку Перемоги; запровадження системи обліку міських зливових стоків у суббасейні ріки Суха Московка.

З питання третього порядку денного слухали:

Максима СОРОКУ - члена Екологічної ради, доцента кафедри «Екологія та цивільна безпека Українського державного університету науки і технологій, голову ГО «Довкола», який розповів про загальний контекст експедиції дослідження екологічного стану малих річок та проведені методи досліджень.

Окремо розповів про екологічний стан вод ріки Мокра.

Звернув увагу, що за даними лабораторії моделювання річкових систем Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС України, ріка Мокра за останні 20 років має слабо виражене зменшення щорічного шару стоку, що в подальшому може призвести до її пересихання.

Зауважив, що річка Мокра має виражене ґрунтове живлення, а якраз ґрунтовий стік постійно зменшується. В умовах зміну клімату проблема з водністю річки Мокра може стати ще більш вираженою.

Повідомив, що після катастрофи на Каховській ГЕС та спрацювання Каховського водосховища у річки Мокра утворився новий каньйон з терасами.

На ділянках гирла ріки (у районі парку Дубовий Гай) в ці два роки спостерігаються активні ерозійні процеси на урвищах нового русла. Окрему увагу слід звернути на стан малих штучних водойм на території парку Дубовий гай, зокрема на наповнення їх водою. Після падіння рівня води, у цих водоймах спостерігається обміління.

За результатами досліджень виявлені ознаки нітратного забруднення масиву вод ріки Мокра (підвищений вміст нітрит та нітрат іону, показнику БСК). Зауважив, що можливою причиною забруднення може бути дифузійне забруднення вод ріки, але можливо і незаконні скиди.

Крім цього, спостерігаються зміни по групі фосфатів та азоту нітритному. Також відмічається дефіцит насичення киснем, що спричинене не тільки хімічним забрудненням, а й заростанням ділянок.

Щодо якості води, то вода ріки Мокра в межах міста Запоріжжя має посередню оцінку якості та відповідає категорії слабо забруднених вод. За класифікацією Європейської Директиви 2000/60/ЕС води суббасейну ріки Мокра після міської забудови мають низьку якість та антропогенне забруднення.

За результатами досліджень виявлено 4 зони ризику змін екологічного стану суббасейну ріки Мокра.

Зазначив, що ерозійні процеси, що виникли через різке падіння рівня води ріки Мокра на ділянці після набережної магістралі потребують першочергової уваги, вивчення та оцінки. Укоси лівого берегу нового каньйону ріки Мокра здебільшого не захищені від ерозії поверхневим стоком. Це призводить до замулення нового русла та виносу ґрунту у дельту ріки. Додатково, на цій ділянці на поверхні виявлена значна кількість труб та виходів колекторів невідомого походження.

Під час експедиції на ділянці лівого берега ріки після автовокзалу виявлені неідентифіковані виходи води, що можуть потенційно забруднювати води ріки Мокра.

У заплавах меандри ріки Мокра вище автовокзалу виявлене активне заростання русла, деякі ділянки якого перейшли у фазу формування заплавного болота. Ця зона має важливе буферне значення для підтримання біорізноманіття та гідрохімічного стану вод ріки. Саме тому, на цій ділянці доцільно провести санітарне розчищення русла та берегової лінії, і таким чином збільшити ємність води на цій ділянці.

Запропонував рекомендації для підтримки та відновлення екологічного стану ріки Мокра. Пропозиції спрямовані на вжиття заходів з проведення моніторингу складу та екологічного стану масиву вод ріки Мокра у верхів'ях водозбірного басейну; проведення обстеження та інвентаризації усіх труб та колекторів, які були виявлені на берегах нового каньйону ріки Мокра на ділянці нижче автовокзалу; встановлення походження та екологічного ризику від неідентифікованих потоків води на лівому березі ріки Мокра, на ділянці нижче від автовокзалу; попередження ерозійних процесів берегу нового каньйону ріки Мокра на ділянці нижче набережної автомагістралі; відновлення водного режиму штучних водойм парку Дубовий гай; проведення санітарного розчищення берегової лінії у заплавах меандри ріки Мокра.

Гліба ЗОЛОТАРЬОВА - члена Екологічної ради, начальника управління з питань екологічної безпеки Запорізької міської ради, який повідомив про проблематику малих річок міста Запоріжжя.

Зауважив, що жодна з малих річок, які проходять через місто Запоріжжя, не розпочинаються в межах міста. Тому основною проблемою малих річок є їх зарегульованість в районах, а саме дамби, заплави. Це призводить до зменшення потоку води, що в свою чергу призводить до замулювання та заростання русел річок.

Зазначив, що розчистка русел в межах міста, дає ефект на певний час (10 – 15 років).

На даний час, в місті є проекти по розчистці русла балки Суха в районі Дослідної станції, річки Кабиця у Комунарському районі міста Запоріжжя,

гирлової ділянки русла ріки Мокра, русла річки Сагайдачка у Дніпровському районі міста.

Звернув увагу, що заходи по розчистці русел капіталомісткі. У поточних умовах воєнного стану фінансування відповідних заходів є не можливим.

Серед інших проблем, виділив проблему засмічення русел та берегової лінії малих річок самими мешканцями міста.

Що стосується штучних водойм, то повідомив, що після падіння рівня води в річці Дніпро виникла проблема з рівнем води в штучних водоймах, які розташовані в парках Дубовий гай, Перемоги і Вознесенівський.

З метою вирішення цієї проблеми було проведено нараду з залученням фахових спеціалістів. Під час наради дійшли до висновку, що штучне наповнення цих водойм, може дати тільки короточасний ефект.

Також повідомив, що також є невирішеним питання утримання зелених насаджень в парках, після того як рівень ґрунтових вод знизився. Наразі опрацьовується питання системи водопостачання по Набережній автомагістралі та трьом основним паркам міста, з урахуванням забору води з річки Дніпро за допомогою плаваючих насосів.

Для вирішення питання встановлення походження неідентифікованих скидів води, запропонував залучити правоохоронні органи.

Тетяну ЖАВЖАРОВУ, яка доповнила пропозицію Максима СОРОКИ щодо кліматичних змін в місті Запоріжжя та Запорізькій області в цілому, яку він зазначив в чаті засідання. Звернула увагу, що в місті Запоріжжя розроблений план дій з адаптації до наслідків змін клімату та оцінки вразливості. Запропонувала створити робочу групу та розпочати розробку оцінки вразливості водних ресурсів, атмосферного повітря, громадського здоров'я, енергетики, лісового фонду. Після оцінки вразливості розпочати формування плану дій створення регіональної Стратегії адаптації до змін клімату, як цього вимагає законодавство.

Олександра КАЗАНЦЕВА, який повідомив, що відповідно до Плану роботи науково – експертної екологічної ради при Запорізькій обласній державній адміністрації на 2025 рік, у IV кварталі 2025 року заплановано проведення засідання Екологічної ради з питання «Адаптація Запорізької області до зміни клімату: актуальність оцінки вразливості та можливості впровадження природоорієнтованих рішень».

Каріну БЄЛОКОНЬ - члена Екологічної ради, заступника директора з наукової роботи Інженерного навчально-наукового інституту ім. Ю.М. Потебні Запорізького національного університету, доцента кафедри металургійних технологій, екології та техногенної безпеки за сумісництвом, кандидата технічних наук, яка підтримала дану пропозицію та повідомила, що малі річки є дуже вразливим до кліматичних змін компонентом довкілля. Однак варто розглядати й інші компоненти довкілля у фокусі змін клімату та адаптації до цих змін.

Зміна клімату дедалі помітніше впливає на життя українців: літо стає спекотнішим, зими – м'якшими й більш нестабільними, частішають повені, посухи та буревії. Усе це створює серйозні ризики для економіки та здоров'я людей. Саме

тому нам потрібно готуватися – адаптуватися до нових умов і діяти на випередження.

Запропонувала перенести засідання Екологічної ради з питання адаптації до змін клімату на III квартал 2025 року та долучити до даного засідання Екологічної ради науковців, експертів та громадськість у сфері клімату, метеорології та адаптації до змін клімату.

Тетяну ЯРМОХІНУ - члена Екологічної ради, координаторку, уповноважену мітингу «Маю право дихати», яка звернула увагу, що дані громадські дослідження демонструють суттєві зміни якості води до та після проходження через місто Запоріжжя. З чого можна зробити висновок, що місто Запоріжжя дуже сильно впливає на якість води в малих річках.

Щодо засміченості русла річок побутовими відходами повідомила, що кожна частина річки належить до певного населеного пункту, де функціонують органи місцевого самоврядування та правоохоронні органи, відповідальні за її екологічний стан. Чинне законодавство України передбачає адміністративну відповідальність за засмічення водних ресурсів, включаючи штрафи за порушення норм охорони навколишнього середовища.

Запропонувала облдержадміністрації скоригувати роботу відповідних органів, а саме посилення контролю за виконанням законодавчих вимог.

З питання четвертого порядку денного слухали:

Олександра КАЗАНЦЕВА, який запропонував врахувати заслухані на засіданні пропозиції щодо врегулювання проблемних питань стосовно екологічного стану малих річок та штучних водойм міста Запоріжжя.

За результатами обговорення питань Порядку денного

ВИРІШИЛИ:

1. Рекомендувати Департаменту захисту довкілля облдержадміністрації:
 - 1.1. звернутися до водокористувачів (суб'єктів господарювання), що здійснюють скидання забруднюючих речовин із зворотними водами до малих річок м. Запоріжжя на підставі дозволу на спеціальне водокористування щодо надання на погодження до Департаменту графіків місць та періодичності відбору проб, перелік контрольованих показників.

Термін: до 15.06.2025

- 1.2. Надіслати звіт ГО «Екосенс» та ГО «Довкола» щодо досліджень стану малих річок Запоріжжя членам Екологічної ради до відома, Запорізькій міській раді та Державній екологічній інспекції Південного округу (Запорізька та Херсонська області) для використання в роботі та прийняття відповідних управлінських рішень.

Термін: до 15.06.2025

2. Рекомендувати Державній екологічній інспекції Південного округу (Запорізька та Херсонська області) розглянути питання щодо організації та забезпечення ведення інструментально-лабораторного контролю за якістю поверхневих вод річок Мокра та Суха Московка з щоквартальним наданням узагальненої інформації до Департаменту захисту довкілля облдержадміністрації про стан ведення спостережень.

Термін: до 15.06.2025

3. Рекомендувати Запорізькій міській раді та Головному управлінню Національної поліції в Запорізькій області:

3.1. розглянути, в межах компетенції, питання щодо вжиття заходів з виявлення осіб, які забруднюють малі річки м. Запоріжжя побутовими відходами.

Термін: постійно

3.2. Провести обстеження малих річок м. Запоріжжя на предмет організації самовільних випусків зворотних вод приватними домогосподарствами.

Термін: постійно

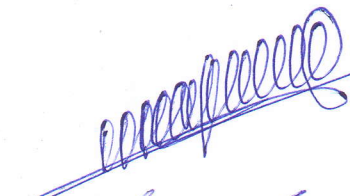
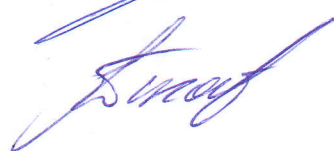
4. Рекомендувати Запорізькій міській раді та Державній екологічній інспекції Південного округу (Запорізька та Херсонська області) опрацювати звіт ГО «Екосенс» та ГО «Довкола» про дослідження стану малих річок міста Запоріжжя та вжити заходи щодо покращення екологічного стану р. Мокра та р. Суха Московка.

Термін: до 30.06.2025

Про виконання рішення просимо повідомити Департамент захисту довкілля облдержадміністрації у встановлені терміни.

Головуючий

Секретар

Олександр КАЗАНЦЕВ

Тетяна ТИХОМИРОВА